

Newton-alma

Amire majd a földre ér
a pirossága elröpül
De most még
Ég és föld között lebeg
Még
Nem törvény is lehetne tán
Szép vagy szép vagy — sirasd el alma
Lent már olyan igaz leszel

(Páskándi Géza)

Van-e siratnivalója az almának? Miért röpül el pirossága, múlik szépsége, ha igaz lesz, törvény lesz? Jobb-e, szebb-e ég és föld között nem-törvényre lehetni, mint igaz törvényre a földön? Ezek a kérdések merülnek fel Páskándi szép verse olvastán. A fizikus olvasó nem érzi a szépség és a törvény ellentmondását. Szép a felismerés, a megértés, a törvény megsejtésének pillanata és szép maga a törvény. Hosszú munka után egyszerű formát ölt, a korábban felismert rész-igazságok, mozaikok hirtelen képpé állnak össze. A természetet leíró fizikai törvények egyszerűségükben szépek, de a néhány szimbólumot tartalmazó formulák mély tartalommal rendelkeznek, az elegáns matematikai forma szépsége mögött felsejlik a tartalom sokszínűsége. A tör-

vényből levonható következtetések ellenőrzése, kísérleti igazolása — az igazság pillanat is szép. Az igaz törvény alkalmazásai tovább motiválják a tartalmat: Newton égi mechanikájának klasszikus törvényei nélkül nem lenne űrhajózás, az elektrodinamika Maxwell-egyenleteinek felismerése nélkül televízió. Newton igaz törvényei nem kevésbé szépek, mint a piros Newton-alma, nincs siratnivalója az almának.

„A Szép: igaz s az Igaz: szép!” — nincs főbb bölcsesség, írta a görög vázához írt ódájában Keats. Az igaz: szép, a tudomány igazsággai, a fizika törvényei azonban hidegnek, embertelennek, elvont-távolinak tűnnek. Edgar Poe azon kesergett, hogy a tudomány kifosztja a költő szívét:

Tudomány, te a vén idő szülőte,
Ha mire nézel, más lesz az, sötét.
Szárnyad a zord való, mordképű ölyv te,
Miért fosztod ki a költő szívét?
Hogyan becsüljön téged, hogy szeressen,
Ha nem hagyod, hogy bolygva a merő
Ékköves égen, kincseket keressen?
Hisz oly bátran szállt az egekre ő!

Nem szállítottad földre Dianát,
Nem verted fák közül ki a drádat,
Hogy költözön egy jobb csillagra át?
Nem a habok közül a szép najádót,
A pázsitról a tündért s magamat
Az álmaimból nyári fák alatt?

(Kömlös Aladár fordítása)

A najádokat valóban mesz-sze űzte a tudomány, de nem fosztotta ki a költő szívét, új világot, új kincseket adott annak, aki bátran akar az egek-re szállni. Új, igazabb, izgalmasabb és szebb világot. Az ősröbbség, az elemi részecs-kék, az atommagok és elektro-nok világát, a DNS világot

és a sejteket. Ez a világ is a költő, legteljesebben talán Juhász Ferenc tette a magáévá, Juhász atomjai, elektronjai boldogok. Ezt az örökmozgó világot szigorú törvények szabályozzák. Törvények és nem emberi érzelmek, indulatok.

Kezdetben volt az egy-almú anyag

...
a vágy, amely nem ismerte még magát se
csak egy célja volt, hogy anyagát szeresse,
idegen volt a forma, a rend,
csak a vágy volt,
hogy benépesítse a létevel kitöltött végtelent,
önmagát megváltva, megosztva,
elemmé, dolgokká sokszorozva,
azonos képletek, azonos szerkezetek,
azonos űrök, közelségek és kövületek,
azonos sejt, atom és csillag-kör épületek
egy-törvénye szerint.
Törvény szerint, mely meg-nem-bontható, beteljesedő,
amely irgalmatlanul szelíd
és nem tudja élni csak a saját életét,
de illatos, mint a csecsemők bőre
és szép, mint az ezer-mellbimbójú, köldökű, meztelen,
fiatal nyári rét.

A költő kimondta: a meg-nem-bontható törvény szép, ezerszeresen szép, mint ezer mellbimbó. A saját életét élő — élni kénytelen — törvény élete teljes élet. A törvény ártatlan, mint az illatos csecsemők, nem jó és nem rossz, egyszerűen igaz. A radioaktív bomlás, a maghasadás törvénye is igaz, nem áldás és nem átok, törvény. Áldás vagy átokká mi tesszük fürge agyunkkal és tompa ujjainkkal.

Heisenberg megkísérelte egy világtörvény felkutatását. Olyan törvényt keresett, amely számot ad az anyag legegységesebbnek ítélt tulajdonságairól. A laikusnak semmitmondó egyenletet Marx György a csillagóra csiszolt szonett lenyűgöző tömörségéhez hasonlította. A megoldást még nem találták meg, s kevesen hisznek ma abban, hogy az anyag kimeríthetetlen

gazdagsága máris egyetlen egyenletbe tömöríthető. Erről az egyenletről írta Nagy László: „Heisenberg világegyenlete attól szép, hogy alóla rámglyognak a tűzcsiholók, tengerjárók, csillagfigyelők, de a véres tollazatú ikaruszok, szén-ajkú eretnekek, szájbavert énekesek is.” Nagy igazságot mondott ki a költő. A törvény egy névhez kötődik, Newtonéhoz vagy Heisenbergéhez, az övék volt a felismerés egyszeri pillanata, de a törvény megszületésében-felismerésében benne van minden előd. Benne van a tűzcsiholók és a szén-ajkú eretnekek. A törvény ragyogásában benne van a fizikusok kísérlete és a költők éneke. Talán egy később születendő törvényben mi is benne leszünk, csillagfigyelők és szájbavert énekesek egyaránt.

Jéki László

A Pécsi Dalárda tagjai 1874-ben

Az Aradi vértanúk útja és környéke a XIX. század végén

Bezerédy Győző: Képek Pécs történetéből

Ha olvasónaplószerűen számolnánk be legfrissebb könyvényemről, el kellene mondanom: csöndben ülök valahol egy szobában, fotókkal teli, vaskosnak éppen nem mondható kötetet lapozgatok. A könyv címe: Képek Pécs történetéből, írta Bezerédy Győző. Az oldalak zizzenése olyan, mintha kis kavicsokat dobálnának alvó víz-tükörre. Megmozdul, gyűrűket vet a csönd, a múlt, futó emléktöredékek csillámlanak, futnak át a felszínen. Amilyen gyorsan jöttek, mennek is: semmiből — semmivé. Ilyen volna a pusztá emlékezet játéka, ha nem lennének külső tartópillérei, ha nem tudnánk ténylegesen létező képek, leírások fonálára fűzni őket. De pusztá bozót, bejárhatatlan dzsungel maradna a régi képek és iratok halmaza is az őket egységbe fogó — olykor játszi csodakéség — emlékezet logikája nélkül. Mert mit érne a sok sárga műnyomat, fotó és irat, ha nem indítaná meg képzeletünket, ha nem ragadná és mozdítaná meg természetes múltbalátásunkat.

A Képek Pécs történetéből ilyen egészséges „középhezteret” teremtő mű. Lesimítja, a tényekhez közelíti és azok tiszteltére készíti a csapongó lokálpatrióta képzeletét, ugyanakkor föl is rázza az alvót: gondolj bele, hol élsz, mi volt itt egykoron... És persze a lemeztől jelen is előttünk vibrál: mi lesz velünk? Mi marad belőlünk?

Mert még csak egy fél emberöltőnyivel előltt is gyökere-sen más volt ez a város. Vasárnap szülői vezényszóval indult a család: — Irány a Jancsi cukrászda! Csak úgy gyalog. Pedig akkoriban még vilamos is zötykölődött arrafelé. Tágas peronján a párok legfeljebb egymáshoz simulnak. Nyalakodni-falakodni nem illet rajta. És a teheneket legeltető Tettye környékéről elindultunk... A Tettyén gyerekeskedni, tettyei srácnak lenni, bizony kétes értékű dolognak számított. Patacsról, Cupi-telepről bejárni? Erre olyasmiket mondtak az emberek: micsoda uraskodás... Az Udülő-szálló tájáról jól látszott: a mai Uránváros helyén húzózó reptéren sorakozó gépek.

Az első utasszállító repülőgép Pécsen 1930. április 15-én

Volt ott valamikor néhány roncs „Liberátor”, is... Alkalmassint lovasok klappogtak a reptér vasúti pálya felé eső szélén. A „Dózsa” (ma POTE) lak-tanya előtt pedig katonai őrszemek álltak.

Az alig 25–30 évvel előltti gyermekkor sebtében elővillantott képeihez hozzátartozik néhány fogalom is. A városé. Az ipari városé, ahol börgyár van, Zsolnay Gyár van és ahol ott vannak a bányászok. Ahol ott van a „salakhegy”, a „villanytelep”... És ahol a kis utcácskákban is rengeteg műhely, iparos volt. De ebben az időben alakulhatott ki a velem egyívásúakban a „kulturcentrum” fogalma is. Mert alig néhány évvel később fölfedeztük a három mozt: az Apollót, az Urániát és a Parkot, Fölfedeztük a színházat, megismertük a korzón fel-felbukkanó Szabó Samut, Bázsa Évát és később Péter Gizit... Ott éltek már „abban” a városban is az írók, festők, akiknek gyerekfejű tudtuk a nevét.

Bezerédy Győző bizonyonnyal megbocsátja nekem ezt a kis kitérőt, aminek megtételére éppen a Képek Pécs történetéből című könyv készített. Biztos vagyok abban, hogy könyve valamennyi olvasója bejárja ezt a — korosztálya megszabta — utat. Hogy aztán elcsodálkozom: ilyen aránylag rövidnek számítók

ság előtti kitérőben helyet cserélő villamosokról készültek, órákig el lehet nézegetni. Mert „rákerült” ezekre a képekre néhány pécsi polgár is. És onnan néz ránk, abból a pillanattól, amelyben a fényképező lekapta a lencséről a zárósapkát, vagy megnyomta az exponálógombot. Hol vannak más ezek az emberek, ezek a viseletek, ezek a pillanatok? Hol vannak a hajdan szép számú pécsi egyletek, a kitűnő pécsi kerékpárosok, a polgárrasszonyok, zord katonák, a korabeli női divatot bemutató hölgyek? Hol van az a nyilván rangos társaság, amely I. Ferenc József körül sereglik, amikor ő éppen felavatja a Tettyén a Városi Vízművet? Hol vannak a tisztek a „19-esektől” és hol vannak a „reptéren” 1930-ban felavatott vadonatúj pécsi repülőgépek?

Már csak ezeken a fotókon. És ebben a könyvben. Bezerédy Győző a Janus Pannonius Múzeum helytörténeti osztályának igen gazdag képanyagából válogatta őket. Arra törekedett, hogy a viszonylag kevésbé ismerteket mutassa be. Mindehhez egy valószínűsítő kis történelmi-könyvet is írt, amiben csaknem negy évszázadot követhetünk nyomom a legfontosabb események tükrében — egészen 1948-ig. Ez azonban mégsem szokványos „történelmi-könyv”. Olvasmányosabb annál. Olvasmányosabb, de anélkül, hogy bármiféle elvtelen engedményt tenne az egyébként jogos kíváncsialomnak. Olyan mű, ami nem hagyja elveszni az embert a részletekben, de semmit nem mellőz, ami egy érdeklődő olvasónak fontos lehet.

A Baranya megyei Idegenforgalmi Hivatal megbízásából készült kötet néhány szembetűnő hibáját a sajtóhibák képezik. Egy esetleges második kiadásnál — amire az eléggé olacsony példányszám miatt nyilván — gondolni kell, érdemes volna ezt a kötetet a jelenleginél mutatósabb borítóval ellátni. Olvasónaplószerű jegyzetemet nem zárhatom másként, mint hogy eltűnök, kinek is lehetne ezt a könyvet olvasásra, tanulmányozásra ajánlani? A válasz könnyű és nehéz: mindenkinek, aki pécsi és aki szereti ezt a várost. **Bebesi Károly**

Tildi Zoltán köztársasági elnök fogadása a pécsi főpályaudvaron 1946. december 12-én

A Kommunista Párt választási nagygyűlésén dr. Hajdu Gyula beszélt 1945. augusztus 24-én